

שכיר בזמנו – נשבע ונוטל. תקנת חכמים היא, מפני שבעל הבית טרוד בפועלים (ואינו זוכר היטב אם נתן אם לאו), וכדי להפיס דעתו הטילו שבועה על השכיר. [לדברי רבי יהודה (בשבועות מד): שכיר אינו נשבע אלא כשבעה"ב מודה במקצת, אבל אמר שילמתי הכל פטור (ונשבע שבועת היסט). ולחכמים בין במודה במקצת בין בכופר הכל, נשבע השכיר ונוטל. וכן הלכה (פוסקים)].

אם אין עדים על השכירות, מתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם, נאמן בעל הבית לומר פרעתי (רב ושמואל ורבי יוחנן – שבועות מה; ראשונים)].

א. אם בעל הבית מודה במקצת באופן שעבר על כל תלין באותו מקצת שמודה – אינו נאמן (הג"א

ממהרי"ח בשם ר"י).

ב. אמר בעל הבית איני יודע – משלם בלא שבועה (הג"א ממהרי"ח בשם ר"י).

עבר זמנו (ותבעו לאחר) – אינו נשבע ונוטל. ופירשו הטעם, חזקה אין בעל הבית עובר משום כל תלין וחזקה אין שכיר משהה שכרו. ואם יש עדים שתבעו בזמנו (רב אסי) כלומר כל זמנו (עד שעבר הזמן. אביי. י"ג: רב חסדא) – הרי זה נשבע ונוטל, ופירש רב חמא בר עוקבא: כנגד אותו היום של תביעה.

יש מפרשים יום אחד לאחר זמנו בלבד, נותנים לו לישבע וליטול. ויש אומרים לעולם נותנים לו יום נוסף לאחר היום שתבע בו, כל שתובעו יום יום (עפ"י ר"ח; תור"פ). והרמב"ם כתב (יא,ו) שנותנים לו יום או לילה אחריו.

הר"ן נטה לומר שכל שתבעו שכיר כל זמנו, אעפ"י ששהה אחר כך זמן מרובה – נשבע בעל הבית שבועת התקנה.

אומן אומר: שתיים קצצת לי, והלה אומר: לא קצצתי לך אלא אחת – המוציא מחברו עליו הראיה (ונשבע בעל הבית (אם לא פרע כבר אותו מקצת שמודה) כדין מודה במקצת. שבועות מו), שאדם זוכר קציצתו ואין טרדתו משכחתו.

[לדעת רבי יהודה, גם בזה נשבע השכיר בזמנו ונוטל (עפ"י שבועות מו)].

מהרי"ף משמע שדינו כמודה במקצת דאוריתא. ואולם ר"י הלוי בן מגאש והרמב"ם (שכירות יא,ז) והרמב"ן והר"ן נקטו שיש כאן תקנה מיוחדת שבעל הבית נשבע, גם בכגון שפרע או אומר 'הילך'.

דף קיג (– קטז)

רעג. המלוה את חברו, באיזה דרך מותר לו למשכן את הלווה? מה מותר לו למשכנו? עבר ומישכן באיסור – מה דינו?

אסור לבעל חוב למשכן את הלווה (שלא בשעת הלוואה) אלא מרצונו, הן בבית הן בשוק, אלא ממשכנו על ידי בית דין. ולדברי שמואל, גם שליח ב"ד אסור לו להכנס לבית הלווה ולמשכנו (לא תבא... והאיש), אלא שומט ממנו חפציו בשוק. ואמרו שהדבר שנוי במחלוקת תנאים, ויש דעה שמותר לו להכנס לבית הלווה ולמשכנו (אם חבל תחבל שלמת רעך). ומכל מקום לא ימשכנו השליח דברים שמניחים אותם לבעל חוב כדין 'סידור' כדלקמן.

א. הלכה כשמואל. ואין חילוק בין עני לעשיר (מאירי).

לדברי רבנו תם (וכן הובא בשו"ע צו,טו בשם 'יש מי שאומר'), מדובר כאן רק במישכון לצורך בטחון, אבל לצורך פרעון, כאשר הגיע הזמן ומסרב לשלם – שליח ב"ד נכנס לביתו וממשכנו בעל כרחו.

ואף לדעת החולקים, אם היה הלווה אלם ורע מעללים ומעיו פנים מלפרוע, מותר ליכנס לביתו לדעת מצפוניו, ואפילו על ידי שליח גוי. 'וכן אנו עושין בצורכי הקהל ובגורמות' (עפ"י תשובת הרי"ף, מובאת בר"ן. וע' טור בשם הרמ"ה).

ב. לדעת הר"י בתוס', בשוק אין איסור לבעל חוב לנתק חפץ ממנו אלא מדרבנן. ומהרמב"ם ותורי"ד משמע שאסור מן התורה [שלדעה זו 'חבל תחבל' משמע אף בחוץ].

ג. האחרונים צדדו אם 'ביתו' משמע בית דוקא [וצריך ד' על ד' אמות, אבל בפחות מכן אין שם 'בית' עליו – כבסוכה ג] או מובנו כל רשותו, כחצרו גגו וקרפפו (ערש"ש שצדד להצריך דע"ד. וכן במנחת שלמה תנינא נה. ובשו"ת מהרי"ל דסקין פסקים לט נסתפק בזה. ובספר הערות במסכת סוכה נקט שהכוונה ב'ביתו' לרשותו, וכן ב'לא תביא תועבה אל ביתך' – והכל כפי בקלת רו"ל. וצ"ע מדברי התוס' בסוכה שם גבי פתח בית אביה).

ד. וע"ע בחדושי הרי"ם (צז) בדין בית המושכר לו. ובשו"ת בית אפרים (חו"מ עו) בדין תפיסה בערמה, לא בחזקה. יש מפרשים שימוט בשוק האמור כאן, שמושכו וכופהו להביא מביתו משכון, אבל לא יכנס לביתו למשכנו (ר"ח. וכן נקט המאירי לעיקר, שאל"כ לעולם יוכל הלווה להיזהר ולהישמט).

ה. תבע הלווה שלא למשכנו אלא שיסדרו לו – מסדרין לו מיד ונותנים השאר למלוה (למ"ד מסדרין לבעל חוב כדלהלן). ואם אמר שלא לסדר – ממשכנים אותו ומחזיר כסות יום ביום וכסות לילה בלילה כדלקמן.

בכל אופן אסור לחבול כלי אוכל נפש. וכן בגד אלמנה. ולדברי שמואל אמרו שאם בעל החוב נכנס לבית ונוטלם, עובר בזה בשני לאוין; לא תבא אל ביתו לעבט עבטו; לא יחבל רחם ורכב / ולא תחבל בגד אלמנה.

א. אפילו שליח ב"ד, באופנים שמותר לו ליטול, בבית או בשוק – אסור לו ליטול כלי אוכל נפש או בגד אלמנה (עתוס' קטו. ד"ה אלמנה; ר"ן). ודעת הרמב"ן (קטו). שאין לאו דאורייתא בחוץ.

ב. הר"ן כתב שאפילו כלי אוכל מותר למשכנם בשעה שאין עושים בהם מלאכה.

ג. אוכל עצמו אינו בכלל האיסור (תוס'), מלבד מהשיעור של סידור (רא"ש). והמאירי כתב: דוקא בכמות מסחרית. וכן בכלי אוכל נפש אילו יש בידו הרבה דרך סחורה – ממשכנים. והראב"ד נקט שמניח לו כלים כדי צרכו והשאר ממשכן, כעין שאמרו באומנות – שני כלים. ויש חולקים ואוסרים מישכון כלי אוכל נפש מכל וכל. וכן הביא הרא"ש מהתוספתא: היו לו חמש ריחים אין למשכן אפילו אחת מהן. ואם אין עושה מלאכה אלא באחת מהן – אין חייב אלא משום אותה בלבד.

ודוקא כלים שמתקנים בהם האוכל עצמו ולא כלי עבודה המכשירים צמיחת אוכל או שהם מקור פרנסה (ר"ת). ויש חולקים (כדלהלן במחרישה. וכן לגרסתנו 'ווג של ספרים'. ערש"י רא"ש ור"ן).

ד. הרמב"ם (מלוה ג, ב) כתב שאף המלוה על המשכון לא יחבול כלי אוכל נפש. והראשונים השיגוהו (עראב"ד ועוד). גם המאירי תמה על כך וכתב שאם הוציא הלווה משכון מרצונו, אפילו כלי אוכל נפש – מקבלו, אלא שמחזירו בעת הצורך. והרא"ש כתב שבשעת הלואתו אינו צריך להחזיר לו. וכן לענין בגד אלמנה. וכ"נ דעת הר"ן.

נטל כלים שמשמשים בהם ביום – חייב להחזירם ביום, כלי לילה – מחזירם לפני זמן שכיבה. ודוקא בעני שצריך אותם, ולא בעשיר (ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו – הא עשיר שכב ועבוטו אצלך (אבל לא לשכב בה ממש, שאסור משום רבית להשתמש בעבוטו חנם. רש"י).

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו מחזיר אלא עד שלשים יום. משלשים ולהלן – מוכרם בבית דין (לפרוע חובו). ולחכמים לעולם מחזיר.

א. הלכה כחכמים (רמב"ם; מאירי).

לפרש"י, חכמים סוברים מסדרים לבע"ח ולרשב"ג אין מסדרים לבעל חוב ולכך פורעם בחובו. ויש אומרים שאף לחכמים אין מסדרים לבע"ח, ומ"מ כל שנטלה בתורת משכון צריך להחזיר (עתוס' ורמב"ן).

י"א שלחכמים מחזיר לו את הכסות היקרה ליום או ללילה, וי"א שנפרעים מהכסות היקרה ונותנים לו כסות פשוטה במקומה (ערש"י תוס' ותורי"ד).

ב. נראה לרבנו תם שאין חיוב השבת העבוט אלא בכלי העשוי לגוף האדם ולהנאתו, משא"כ כגון מחרישת קרקע. ויש סוברים שאף זה בכלל כלי אוכל נפש (עפ"י רבנו יהונתן; מאירי; ר"ן).

ג. כיון שהשבת העבוט מצוה, הרי מדין תורה אין לו ליקח הגירעון של העבוט שנפחת תוך כדי שימוש הלווה, אבל חכמים התירו לעשות כן כדי שלא יימנעו מלהשיב. ויתכן שאם משיב לו לימים מרובים, הואיל ואינו חייב מן הדין לעשות כן – מותר הדבר אף מדין תורה (עפ"י תוס' ותורי"פ לעיל קד:).

עבר ונטל באיסור – היה מעשה וחייבו אביי להחזיר מיד.

א. כתבו התוס' והרא"ש שדוקא משום שהיה שוגג ולא ידע שאסור הלכך יש כאן זכיה בטעות, אבל אם ידע ונטל – לאביי אי עביד מהני. ואף לרבא משמע בגמרא בתמורה שגורת הכתוב כאן שמועילה נטילתו (עתוס' ורמב"ן). ואפילו כלים שמסדרין לבעל חוב, ומחזיר ביום ובלילה (רמב"ן), ואפילו כלי אוכל נפש (ער"ן). והרמב"ם סובר שחייב להחזיר מיד (וכ"מ במאירי). הגר"ח באר שיטתו, שבכלים שאסור ליטלם – מחזירים מיד, ובכלים שמותר ליטלם אלא שמישכנו באיסור, כגון שבא אל ביתו – מחזירים כשאר כלי שימוש, ביום או בלילה.

ב. אין לוקים על העבטת עבוט של כלי אוכל נפש, מפני שניתק לעשה דהשבון. התוס' כתבו להוכיח שאפילו אם איבד או שרף המשכון אינו לוקה. והמאירי כתב שאם אבד או נשרף קודם שיחזיר – לוקה. (התוס' פירשו שאם אבד הו"ל כאילו החזיר שהרי מפסיד חובו. ומשמע מדבריהם שבכל אופן הפסיד חובו, גם באבד באונס. וי"ל לפי שהיה אסור לו לעבוט הו"ל גזלן. ושמא המאירי חולק וסובר דלא הו"ל כגזלן, הגם שנטל באיסור, ופסיד על איבוד המשכון באונס – הלכך לוקה שאין כאן חזרה המנתקת הלאו).

[נחלקו אביי ורבא (קטו). במי שנטל המשכון (בלא עדים), הגם שצריך להחזירו, האם נאמן לתבעו בכדי דמי המשכון [וי"א אף ביותר, יכול לעכבו אצלו. ער"ן], שהרי יכול היה לומר 'לקוח הוא בידי', אם לאו. ומחלוקתם היתה במעשה שנטל סכין של קצבים כמשכון, ופירשו שלאביי לא היה נאמן בטענת לקוח מפני שהוא דבר העשוי להשאיל ולהשכיר, ולרבא אינו עשוי לכך מפני שאנשים מקפידים על פגימתו]. הלכה כרבא. ובדבר העשוי להשאיל ולהשכיר כגון זוג לגזיות צמר וספרא דאגדתא, מודה רבא שאינו נאמן לומר שלי הוא, ואפילו ביתומים (עפ"י רי"ף).

מישכון בשעת הלאוה – מותר, ואינו חייב להחזיר (ש'חבלה' כתיב, אבל כשנותן לו משכון בשעת הלאוה – אינו חובלו).